

**REACTIE OP DE CONSULTATIE INZAKE DE BELEIDSNOTA:
NAAR EEN MKB-VRIENDELIJKE RIJKSOCROOIWET 1995**

Taylor Wessing

Wim Maas

David Mulder

Emma Jansen

16 maart 2020

1. Inleiding

- 1.1. Wij hebben met interesse kennisgenomen van de beleidsnota '*naar een mkb-vriendelijke Rijsoctrooiwet 1995*' van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, waarmee het ministerie een aantal voorstellen doet om het octrooisysteem laagdrempeliger te maken voor gebruikers. Het ministerie heeft een consultatie online gezet waarmee kan worden gereageerd op deze voorstellen. Wij staan achter het doel van dit onderzoek en maken graag van de gelegenheid gebruik om op enkele voorstellen te reageren.
- 1.2. Om een goed beeld te krijgen van datgene waar men in de praktijk tegenaan loopt, hebben wij bij de voorbereiding van onze reactie relaties benaderd met het verzoek via een enquête hun ideeën en meningen over en ervaringen met het huidige octrooisysteem met ons te delen. De enquête bestond uit acht vragen waarin de respondenten konden aangeven in hoeverre ze het eens zijn met een stelling en dit konden toelichten. In deze reactie wordt met regelmaat verwezen naar de meningen en ervaringen van de respondenten op de enquête. Wij zijn ervan overtuigd dat deze reactie daarmee goed aansluit bij datgene waar in de praktijk behoefte aan is.

2. De positie van het mkb in de octrooirechtspraak

- 2.1. Met de beleidsnota '*naar een mkb-vriendelijke Rijsoctrooiwet 1995*'¹ wordt onzes inziens terecht een stap gezet om de toegankelijkheid van het Nederlandse octrooirechtssysteem voor het mkb te verbeteren. Om de huidige situatie voor het mkb in de octrooirechtspraak in kaart te brengen, hebben we de gepubliceerde rechtszaken van de Rechtbank Den Haag en het Gerechtshof Den Haag op het gebied van het octrooirecht geanalyseerd.² Meer precies gaat het dan om inbreukprocedures, nietigheidsprocedures, opeisingsprocedures en licentiegeschillen waar in conventie of in reconventie een op het octrooi gerichte vordering wordt ingesteld. Voor deze consultatie hebben we gekeken bij hoeveel procedures ten minste een van de partijen een mkb-partij was. Daarbij hebben we aansluiting gezocht bij de definitie van 'mkb' volgens de 'mkb-toets' van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat.³

---

¹ Te downloaden via www.internetconsultatie.nl/row95voorhetmkb en www.internetconsultatie.nl/rowvoorhetmkb, laatst bezocht op 16 maart 2020.

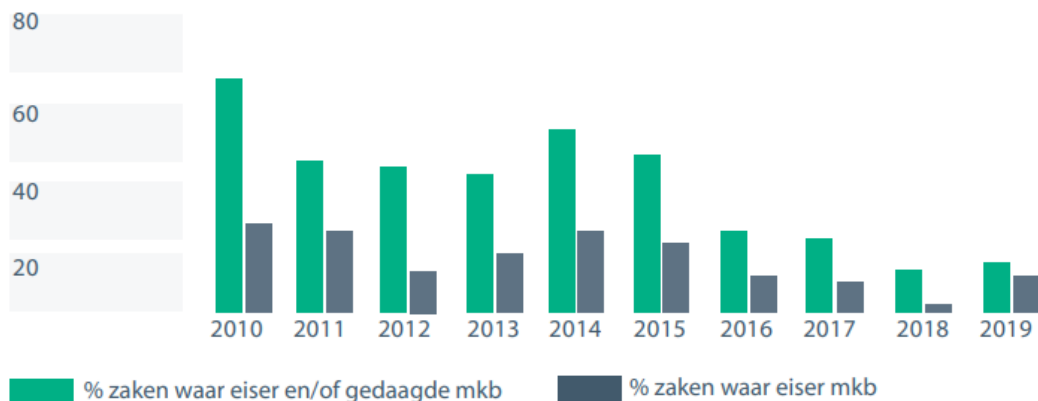
² Daarbij gaat het om alle gepubliceerde uitspraken op www.rechtspraak.nl, www.ie-forum.nl en/of www.boek9.nl.

³ Zie daarvoor www.rvo.nl/subsidies-regelingen/subsidiespelregels/subsidiespelregels-ministerie/ministerie-van-economische-zaken-en-klimaat/aanvraag-indienen/mkb-toets, laatst bezocht op 16 maart 2020.

Als er aan de zijde van de eisende of gedaagde partij meerdere ondernemingen betrokken waren, waarvan zowel mkb als niet-mkb, worden deze ondernemingen in deze statistieken niet aangemerkt als mkb ondernemingen. Bij buitenlandse ondernemingen zijn inschattingen gemaakt als er geen toegang was tot

- 2.2. Uit deze statistieken volgt dat het aantal rechtszaken, waar mkb ondernemingen bij betrokken waren (als eisende en/of gedaagde partij), in de afgelopen 10 jaar sterk is afgenomen. Waar in 2010 nog in 67,5% van de octrooizaken een of meerdere mkb ondernemingen partij waren bij een procedure, was dit in 2019 nog maar 19,4%.
- 2.3. Een kanttekening die bij deze gegevens moet worden geplaatst, is dat een gedaagde partij er natuurlijk niet voor kiest om in een juridische procedure verwickeld te raken. Om die reden is ook gekeken naar het percentage van de octrooirechtszaken waarbij de eisende partij een mkb onderneming was. Daarbij valt op dat ook dat percentage in de periode 2010 – 2019 sterk is afgenomen. Waar in 2010 nog in 34% van de octrooizaken de eisende partij een mkb onderneming was, was dit in 2019 nog maar 12,9%.

MKB bedrijven in octrooirechtgeschillen

- 2.4. Uit onze gegevens blijkt voorts dat van de 27 octrooizaken die in de afgelopen 10 jaar over een Nederlands octrooi gingen, het slechts 1 keer voorkwam dat een NL-octrooi werd ingeroepen door een niet-mkb onderneming. Wij leiden hieruit af dat het Nederlandse octrooi in rechtszaken eigenlijk alleen van belang is voor het mkb.
- 2.5. Daarnaast leiden wij uit deze gegevens af dat, ondanks dat er toch nog 27 rechtszaken in de afgelopen 10 jaar betrekking hadden op NL-octrooien, het belang van NL-octrooien in de octrooirechtspraak gering is en steeds verder afneemt. Van de in totaal 199 zaken in de afgelopen 10 jaar, waar een of meerdere mkb ondernemingen bij betrokken waren, betrof het 172 keer een Europees octrooi en slechts 27 keer een NL-octrooi. Dit betekent dat van alle octrooizaken in de afgelopen 10 jaar waar het mkb bij betrokken was, slechts in 13,6% van de gevallen een NL-octrooi werd ingeroepen.⁴ Bovendien nam ook dat algehele percentage af. Waar in 2010 nog in 12,8% van de gevallen een NL-octrooi werd ingeroepen, gebeurde dat in 2019 nog slechts in 3,2% van de gevallen.

omzetgegevens. Tot slot is uitgegaan van de laatst toegankelijke jaarrekening, hetgeen kan verschillen met de situatie aan het begin van de procedure.

⁴ Het is mogelijk – en komt meermaals voor – dat in dezelfde procedure meerdere octrooien onderwerp van geschil zijn. Daarnaast kan hetzelfde octrooi in meerdere rechtszaken voorkomen als er separate procedures tegen meerdere gedaagden zijn of als er hoger beroep is ingesteld.

- 2.6. Dit is in lijn met onze eigen ervaringen als advocaten op het gebied van het octrooirecht. In onze praktijk zien we zelden dat mkb cliënten een NL-octrooi wensen te handhaven of geconfronteerd worden met de handhaving van een NL-octrooi door een andere mkb'er. Dit sluit aan bij de bevindingen zoals opgenomen in het eindrapport van Technopolis '*de Periodieke beleidsevaluatie Intellectuele Eigendomsbeleid*'⁵ en de beleidsnota '*naar een mkb-vriendelijke Rijksoctrooiwet 1995*'.⁶
- 2.7. Uit onze statistieken leiden we dan ook af dat het belang van het NL-octrooi voor het mkb in octrooirechtszaken beperkt is. In procedures over octrooien worden steeds minder vaak NL-octrooien ingeroepen. Het is daarom de vraag in hoeverre er behoefte is aan het kunnen beschikken over een NL-octrooi naast een Europees octrooi.
- 2.8. De handhaving van octrooien is echter niet de enige reden waarom octrooien worden aangevraagd. Het NL-octrooi kan mogelijk financieringsmogelijkheden, fiscale voordelen en andere voordelen opleveren. Uit onze enquête blijkt dat het merendeel van de respondenten de voorstellen (blijven) steunen die zien op de aanvraag en verlening van een NL-octrooi. Daaruit valt dus evenwel voorzichtig af te leiden dat bij het mkb de behoefte blijft bestaan om een nationaal octrooi te kunnen aanvragen. Dit zal in hoofdstuk 5 nader worden besproken.

3. Toegang tot de rechter

Indicatietarieven

- 3.1. De beleidsnota stelt voor indicatietarieven in octrooizaken in te voeren. Dit zou het recht op toegang tot de rechter moeten waarborgen in mkb-octrooizaken.
- 3.2. Ons is echter niet direct duidelijk wat nu precies de belemmering voor het mkb-partijen vormt om de gang naar de rechter te maken. Heeft dit alleen te maken met de hoogte van de kosten of juist ook met de hoge mate van de onvoorspelbaarheid van die kosten? In onze Nederlandstalige enquête heeft in ieder geval de helft van de respondenten aangegeven dat de hoge proceskosten hen weerhouden van het starten van een octrooirechtelijke procedure. Voor de respondenten van de Engelstalige enquête lijken de kosten daarentegen nagenoeg geen rol van betekenis te spelen bij de beslissing om wel of niet een octrooirechtszaak in Nederland te starten.

---

⁵ Het rapport is te downloaden via: www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/05/01/periodieke-beleidsevaluatie-intellectuele-eigendomsbeleid (laatst bezocht op 16 maart 2020). Op pagina 37 van dit rapport staat dat mkb ondernemingen inderdaad vaker een NL-octrooi hebben dan niet-mkb ondernemingen.

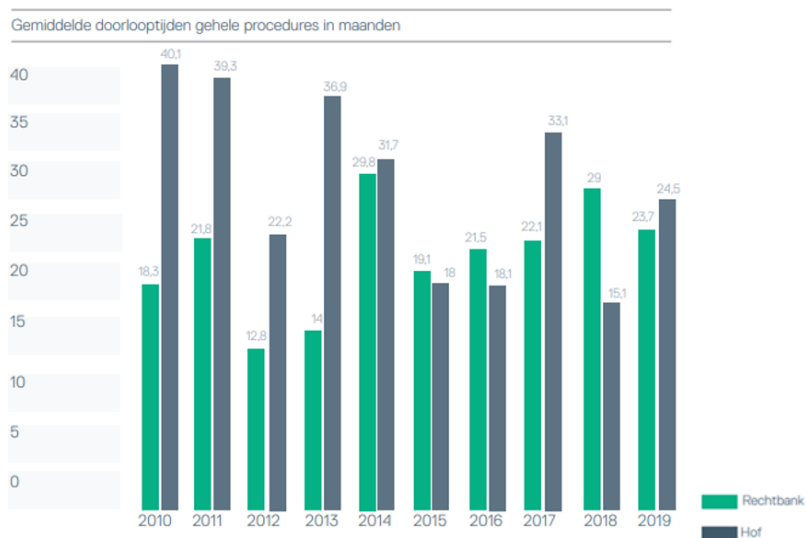
⁶ Zie pagina 8 van de beleidsnota.

- 3.3. Wij merken op dat de toepassing van indicatietarieven in octrooizaken al geruime tijd onderwerp van discussie is. Er is verdeeldheid over dit onderwerp, ook tussen advocaten onderling. Voor de verschillende argumenten van de voor- en tegenstanders verwijzen we naar het advies van de adviescommissie intellectuele eigendom en adviescommissie burgerlijk procesrecht over de indicatietarieven in IE-zaken Rechtbanken, Gerechtshoven en Hoge Raad uit 2017.⁷
- 3.4. Verder is er op 10 mei 2019 ook een consultatie door de rechtspraak zelf gestuurd aan de Nederlandse Orde van Advocaten. Die consultatie bevatte voorstellen voor indicatietarieven in octrooizaken in de verschillende stadia van de procedure (eerste aanleg, hoger beroep en cassatie). Gelet op deze voorstellen van de rechtspraak zelf, lijkt het ons op dit moment overbodig dat ook de wetgever overgaat tot het vastleggen van indicatietarieven. De bestaande indicatietarieven in andere (soorten) IE-zaken werken naar onze mening goed. De rechtspraak zelf lijkt ons op dit moment beter aangewezen om indicatietarieven vast te stellen dan de wetgever.

Doorlooptijden procedures

- 3.5. In relatie tot het onderwerp van toegang tot de rechter voor mkb'ers in octrooizaken, wijzen wij voorts op een ander knelpunt dat onzes inziens een even grote – zo niet grotere – belemmering vormt. Dat betreft de doorlooptijd van de procedures. In een bodemprocedure bij de rechtbank duurt het op dit moment gemiddeld bijna 2 jaar vanaf de start van de procedure totdat er een einduitspraak is. Dit is ook het geval bij bodemprocedures volgens het Versneld Regime Octrooizaken ('VRO'-regime).⁸ In hoger beroep bij het hof is de doorlooptijd van een procedure momenteel meer dan 2 jaar.

Doorlooptijden gehele procedures

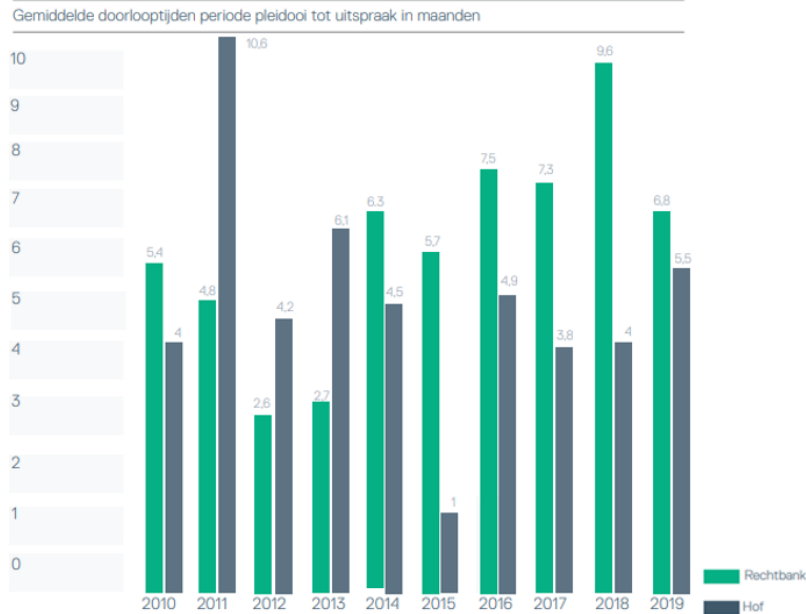

⁷ Te downloaden via www.boek9.nl/system/files/B92017/20170210_Indicatietarieven_IE-zaken_NOVA.pdf, laatst bezocht op 16 maart 2020.

⁸ Dit procesreglement is te downloaden via: www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Reglement-versneld-regime-in-octrooizaken-VRO-reglement.pdf, laatst bezocht op 16 maart 2020.

- 3.6. Na pleidooi bij de rechtbank duurde het in 2019 nog ruim een half jaar voordat er vonnis werd gewezen. Bij het hof duurde dit met 5,5 maand iets minder lang. In deze cijfers zien we helaas geen tendens dat de doorlooptijden bij de rechtbank of het hof afnemen.

Doorlooptijden periode pleidooi tot uitspraak

- 3.7. Bij het onderwerp van het recht op toegang tot de octrooirechter, zowel voor mkb ondernemingen als niet-mkb ondernemingen, is dit een belangrijk pijnpunt. Daar moet iets aan worden gedaan. Wellicht dat ons aanvullende voorstel voor een tweede IE Rechtbank in Eindhoven daaraan bijdraagt.

4. Tweede IE Rechtbank in Eindhoven

- 4.1. Op dit moment is op grond van artikel 80 ROW de Rechtbank Den Haag exclusief bevoegd in octrooirechtzaken. Dit heeft als onbetwist voordeel dat alle kennis over het octrooirecht daar geconcentreerd is, wat de kwaliteit van de rechtspraak ten goede komt. Volgens de Memorie van Toelichting bij artikel 80 ROW is het concentreren van deze deskundigheid ook de achtergrond geweest voor het bepaalde in dat artikel.⁹ Daarmee komt de concentratie mede de rechtszekerheid ten goede.
- 4.2. Het nadeel van deze concentratie is evenwel dat de doorlooptijden van zaken te lang zijn. Daarmee leidt de concentratie tegelijkertijd tot minder rechtszekerheid. Een tweede 'IE Rechtbank' heeft als voordeel dat de capaciteit van het gerechtelijk apparaat naar

⁹ Kamerstukken II 1984/85, [19 131, nr. 3](#) (MvT), p. 41-43. Volgens de MvT komen veel rechters zo sporadisch met de octrooirechtelijke materie in aanraking, dat zij zich bezwaarlijk de ervaring en het gevoel voor technische problemen eigen kunnen maken die voor een goede berechting vereist zijn. Zie ook r.o. 3.24 en 3.25 van de conclusie van A-G Van Peurse van 31 augustus 2018, [ECLI:NL:PHR:2018:957](#) (*Spin Master / High5*).

alle waarschijnlijkheid wordt vergroot. De doorlooptijden van de procedures zullen daardoor naar verwachting sterk teruglopen. Dit komt het recht op toegang tot de octrooirechter ten goede, ook voor het mkb. De keuze voor Eindhoven, in de 'provincie', maakt dat de octrooirechtspraak laagdrempeliger kan worden voor het mkb.

- 4.3. Het is daarom ten minste de moeite waard om te onderzoeken of een tweede IE Rechtbank levensvatbaar is en de genoemde problematiek inderdaad oplost. Wat het mkb in het bijzonder betreft, zou tevens onderzocht kunnen worden of een separaat mkb-regime in octrooizaken bijdraagt aan het recht op toegang tot de rechter. Met een separaat mkb-regime zouden bijvoorbeeld lagere kosten gemoed kunnen zijn en een snellere doorlooptijd van zaken gerealiseerd kunnen worden. Een mkb-procesregime zou de octrooirechtszaak niet onnodig laten uitdijen, zoals nu vaak wel mogelijk is. Er zou bijvoorbeeld geen ruimte zijn voor hulpverzoeken, bewijslevering door de eiser kan alleen schriftelijk en het vorderen van schadevergoeding vindt pas plaats in een 'gewone' bodemprocedure. Net als bij het VRO-regime, zouden ook de data voor dagvaarding, conclusiewisseling en het pleidooi alvast door de rechtbank vastgesteld moeten worden. Daarmee moet het weer mogelijk zijn om in Nederland binnen 9 – 12 maanden een vonnis te hebben in een bodemzaak tegen aanzienlijke lagere kosten.

5. Aanvragen en verlenen van octrooien

- 5.1. Ten aanzien van de vragen in de consultatie over het aanvragen en verlenen van octrooien, hebben wij de reacties op onze enquête geanalyseerd. Dit heeft geleid tot de volgende constatering. Indien er een duidelijk verschil is in de reacties op de Nederlandstalige en Engelstalige enquête, is hiertussen onderscheid gemaakt.
- 5.2. De reacties op onze enquête tonen aan dat financieringsmogelijkheden een van de belangrijkste redenen is waarom er behoefte is aan een voorlopige octrooiaanvraag. Een voorlopige aanvraag zou er volgens respondenten voor zorgen dat er eerder financiering opgehaald kan worden bij investeerders. Deze invalshoek zien we niet uitdrukkelijk terug in de beleidsnota. Wij twijfelen overigens of een voorlopige octrooiaanvraag inderdaad ervoor kan zorgen dat het makkelijker is om investeringen rond te krijgen, maar wellicht dat dit nader onderzocht kan worden.
- 5.3. De voorgestelde PCT-NL route kan in onze enquête op veel bijval rekenen. De voordelen die de respondenten noemen zijn dat het aanvragen van een octrooi dan sneller, eenvoudiger en goedkoper wordt. Het voorstel tot een inhoudelijke toetsing wordt eveneens enthousiast ontvangen door de respondenten in de Nederlandstalige enquête. Hetzelfde kan echter niet worden gezegd over het voorstel voor een second

opinion. Waar bij een inhoudelijke toetsing voorafgaand aan verlening duidelijk is dat dit bijdraagt aan de waarde van een Nederlands octrooi, is dat bij de voorgestelde second opinion juist het tegenovergestelde. Bij de respondenten van de Engelstalige enquête is er noch behoefte aan een inhoudelijke toetsing, noch aan een second opinion.

- 5.4. De vertaling van de octrooiconclusies naar het Nederlands wordt door de respondenten verder als overbodig beschouwd. Als reden wordt veelal genoemd dat Engels in de praktijk de meest gebruikte taal is in hun vakgebied.
- 5.5. De respondenten zijn tot slot enthousiast over het voorstel tot instellen van oppositie. Men spreekt daarbij een enkele keer de verwachting uit dat er dan meer vakkennis aanwezig is, dan in het geval men naar de rechter zou gaan. Wij merken op dat in Frankrijk afgelopen jaar een wetswijziging is doorgevoerd ter bevordering van de groei van het mkb waarbij een van de onderdelen de introductie van een oppositieprocedure is.¹⁰ Deze oppositieprocedure bij het *Institut National de la Propriété Industrielle* treedt op 1 april 2020 in werking. Het doel van die wetswijziging is het instellen van een administratieve procedure, die simpeler en goedkoper is dan de bestaande procedure bij de rechtbank.¹¹ Wellicht dat de ervaringen in Frankrijk met deze nieuwe oppositieprocedure meegenomen kunnen worden in de besluitvorming in Nederland omtrent het instellen van een oppositieprocedure.

6. Modernisering positie exclusieve licentienemers

- 6.1. De beleidsnota bevat verder het voorstel dat een exclusief licentienemer het octrooi moet kunnen handhaven, tenzij octrooihouder en exclusief licentienemer anders overeen zijn gekomen. Het voorstel voor niet-exclusieve licentienemers is dat zij het octrooi niet kunnen handhaven, tenzij anders is afgesproken. In beide gevallen geldt wel dat als de (exclusief) licentienemer overgaat tot handhaving, de octrooihouder eerst op de hoogte moet worden gesteld voordat er kan worden gehandhaafd.
- 6.2. De achtergrond van dit voorstel is dat exclusieve licentiehouders op dit moment niet zelfstandig het octrooi kunnen handhaven, maar afhankelijk zijn van de octrooihouder. Dit, terwijl de exclusief licentiehouders meer nadeel zou ondervinden van inbreuk op het octrooi dan de octrooihouder zelf.

---

¹⁰ Zie Loi n° 2019-486 du 22 mai 2019 relative à la croissance et la transformation des entreprises, te raadplegen via www.legifrance.gouv.fr/eli/loi/2019/5/22/ECOT1810669L/jo/texte. Zie verder voor de gewijzigde wetgeving de L'ordonnance n° 2020-116 du 12 février 2020 portant création d'un droit d'opposition aux brevets d'invention, te raadplegen via: www.legifrance.gouv.fr/eli/ordonnance/2020/2/12/ECOI2000185R/jo/texte.

¹¹ Zie het Rapport au Président de la République relatif à l'ordonnance n° 2020-116 du 12 février 2020 portant création d'un droit d'opposition aux brevets d'invention, te raadplegen via: www.legifrance.gouv.fr/eli/rapport/2020/2/13/ECOI2000185P/jo/texte.

- 6.3. Onzes inziens leidt dit benoemde punt in de praktijk echter niet tot problemen en wijkt het voorstel marginaal af van de huidige situatie. Een licentienemer kan het octrooi immers ook nu al handhaven door middel van een volmacht (art. 3:60 BW) of lastgeving (art. 7:414 BW). Voor handhaving is dus (enkel) vereist dat de octrooihouder vooraf toestemming moet hebben gegeven voor de handhaving door het verlenen van een volmacht of door lastgeving. Onduidelijk is dan ook welk probleem dit voorstel oplost.
- 6.4. Octrooihouder en (exclusieve) licentienemers kunnen immers bij overeenkomst regelen dat de (exclusieve) licentienemer het recht heeft om het octrooi te handhaven. Bij die handhaving wordt alleen verlangd dat de licentienemer een bewijs van volmacht of lastgeving overlegt aan de inbreukmaker. Dat hoeft geen ingewikkeld document te zijn.
- 6.5. Ook als gekeken wordt naar de octrooirechtspraak van de afgelopen 10 jaar, zijn ons geen procedures bekend waar het procederen op basis van een volmacht of lastgeving leidde tot problemen. Integendeel, de Rechtbank Den Haag heeft recent bevestigd dat het handhaven van een octrooi op basis van lastgeving is toegestaan.¹²
- 6.6. Voor ons is bovendien onduidelijk hoe dit voorstel zich verhoudt tot bestaande licenties. Is het de bedoeling dat dit ook van toepassing zal zijn op bestaande licenties of zal overgangsrecht van toepassing zijn? Zonder overgangsrecht zullen veel partijen in ieder geval hun licentieovereenkomsten moeten heronderhandelen. Clausules over de bevoegdheid om het octrooi te handhaven zijn immers niet los te zien van de rest van de licentieovereenkomst. Partijen zullen dan ook een nieuw evenwicht uitonderhandelen.
- 6.7. In de reacties die we hebben ontvangen op onze enquête worden geen voorbeelden genoemd waar de (on)mogelijkheid tot handhaving door een licentienemer een probleem was. Een meerderheid geeft weliswaar aan dat exclusieve licentienemers een octrooi zelfstandig zouden moeten kunnen handhaven, maar het is de vraag of deze respondenten bekend zijn met de huidige mogelijkheden op basis van een volmacht of lastgeving. Wat ons betreft schiet het voorstel dan ook, gelet op het voorgaande, zijn doel voorbij.

---

¹² Rechtbank Den Haag 25 september 2019 (*ASSIA / KPN en Nokia*), [ECLI:NL:RBDHA:2019:10064](https://ecli.nl/RBDHA:2019:10064), r.o. 4.7.

7. Afsluiting

7.1. Uit de analyse van de octrooirechtsspraak van de afgelopen 10 jaar leiden we af dat het mkb steeds minder zelfstandig octrooien handhaaft in gerechtelijke procedures. Verder zien we dat de rol van het Nederlands octrooi in de octrooirechtsspraak sterk is afgenomen. De doorlooptijden van procedures bij de rechtbank en het hof zijn dit jaar opgelopen tot rond de twee jaar. De beleidsnota beschrijft een aantal van deze punten en draagt daar ook een paar goede oplossingen voor aan. Tegelijkertijd zijn we er niet van overtuigd dat de genoemde voorstellen alle benoemde problemen zullen oplossen. Een onderbelicht probleem is wat ons betreft het punt van het recht op toegang tot de rechter. De hoogte van de proceskosten is daarbij immers niet de enige belemmering waar mkb ondernemingen mee te maken heeft. Voor dat punt hebben wij verschillende (deel)oplossingen voorgedragen waaronder het instellen van een tweede IE Rechtbank. Wij zijn graag bereid om dat nader toe te lichten.